

УДК 811.161.2 : 811.162.1'373.2
DOI: 10.30970/sls.2024.0.4791

ZAGADNIENIA HISTORYCZNOJĘZYKOWE W EDUKACJI POLONISTYCZNEJ UKRAIŃCÓW

Joanna KAMPER-WAREJKO

*Uniwersytet Mikołaja Kopernika
ul. Fosa Staromiejska, 3, Toruń, 87–100 (Polska)
Katedra Języka Polskiego Instytutu Językoznawstwa
ORCID: 0000-0001-9877-6242
e-mail: joanna.kamper-warejko@umk.pl*

Artykuł jest przyczynkiem do opisu kształcenia historycznojęzykowego w perspektywie glottodydaktycznej. Jego celem jest przyjrzenie się miejscu tytułowych zagadnień w programach wybranych polonistyk ukraińskich (Lwów, Charków) oraz podanie propozycji wprowadzania zagadnień historycznojęzykowych na zajęciach. Propozycja omówiona w tekście dotyczy głównie rozwoju przymiotnika, pobocznie też innych zagadnień z zakresu fleksji werbalnej. Uzupełnieniem wywodu teoretycznego jest omówienie wyników kwestionariusza ankiety, w którym zebrano opinie ukraińskojęzycznych studentów polonistyki na temat kształcenia historycznojęzykowego. Dowiadujemy się między innymi, że wskazane treści są dla studentów trudne do nauczenia, ale zaciekały ponad połowę z nich. Prawie wszyscy (92%) zauważają ponadto, że wiedza ta pomaga im w nauce języka polskiego.

Słowa klucze: kształcenie historycznojęzykowe, historia języka, polonistyka na Ukrainie, diachronia, glottodydaktyka.

Artykuł jest przyczynkiem do opisu nauczania języka polskiego jako obcego na ukraińskich polonistykach, ze szczególnym uwzględnieniem wprowadzania zagadnień historycznojęzykowych. Jego głównym celem jest podzielenie się doświadczeniem zdobytym w trakcie wykładów prowadzonych dla studentów we Lwowie i Charkowie (24h godziny wykładów online) i zaproponowanie scenariusza zajęć obejmujących tytułowe zagadnienia. Cykliczny kontakt ze studentami ukraińskojęzycznymi (zajęcia w ramach Erasmusa, wykłady online) stał się pobudką do przeprowadzenia wśród nich ankiety na temat kształcenia historycznojęzykowego. Omówienie jej wyników jest uzupełnieniem niniejszego tekstu. Choć szkic wpisuje się w nurt literatury glottodydaktycznej (dotyczy edukacji obcokrajowców), nie odnosi się jednak bezpośrednio do praktycznej nauki języka polskiego jako obcego, ale do edukacji z poziomu akademickiego, która wymaga od studentów już względnej biegłości językowej oraz rozwiniętej świadomości (meta)językowej¹.

¹ Świadomość językowa jest definiowana różnie. Tu przyjmuję definicję sformułowaną przez Walerego Pisarka w *Encyklopedii języka polskiego*, według którego jest to “ogół poglądów jednej osoby, grupy społecznej lub szerzej zbiorowości na język, a także ogół postaw wobec niego i emocji z nim związanych, obejmuje: 1. wiedzę o

Warto nadmienić, że o tytułowych zagadnieniach nie wspomina się w podręcznikach metodycznych dotyczących nauki języka polskiego jako obcego (dalej jpjo). Skupia się w nich najczęściej uwagę na kształceniu czterech głównych sprawności, kwestiach kulturowych w nauczaniu jpjo, problemach interferencji, czasem szczegółowo omawia się nauczanie różnych poziomów języka (takim ciekawym podręcznikiem dla Ukraińców jest na pewno monografia autorstwa Ałły Krawczuk i Jerzego Kowalewskiego (2017)²), nie odnosząc poszczególnych problemów gramatycznych do historii języka. Takie nawiązania zdarzają się czasami w materiałach dydaktycznych. Przykładem jest publikacja katowickiej Szkoły Języka i Kultury Polskiej dotycząca polskiej gramatyki, szczególnie zaś fleksji (Maciołek, Tambor, 2020)³, w której objaśnienia historycznojęzykowe wzbogacają opis części mowy, problemów gramatycznych i poszerzają wiedzę czytelników. We wstępie autorzy zauważają, że “ukazanie istoty procesu, który doprowadził do aktualnego stanu polszczyzny, prawie zawsze ułatwia zrozumienie i akceptację danego zjawiska” (Maciołek, Tambor, 2020, s. 3). Oczywiście jest, że zapoznanie studentów z problemami historycznojęzykowymi kształci podstawowe sprawności (rozumienie ze słuchu, rozumienie tekstu pisanego, wzbogacone rozumieniem tekstu dawnego), ale także objaśnia pewne zjawiska zaobserwowane w języku, ułatwia zrozumienie gramatyki, sprzyja poznawaniu nowego słownictwa, historii i kultury polskiej, ale też historii Słowian, co przekłada się na lepszą znajomość języka i doskonalenie kompetencji kulturowej i komunikacyjnej.

1. Polonistyka na ukraińskich uczelniach

Zainteresowanie językiem polskim na Ukrainie, a tym samym jego nauczanie trwa od dawna. Powody odrodzenia zainteresowania polszczyzną są zróżnicowane⁴. Jak twierdzą badacze i znawcy tematu, nauczanie polskiego zintensyfikowano w pierwszej dekadzie XXI wieku, kiedy do szkół wprowadzono język polski jako drugi język obcy (Kowalewski, 2023, s. 101). Wzrastająca liczba ośrodków oferujących kształcenie kompetencji językowych, zapotrzebowanie na nauczycieli oraz możliwość podjęcia studiów w Polsce przekładały się zapewne na zainteresowanie studiami polonistycznymi. Według danych zamieszczonych na internetowej Platformie Dobrych Praktyk nauczanie języka polskiego na poziomie akademickim odbywa się w trzynastu ukraińskich miastach i szesnastu ośrodkach uniwersyteckich⁵ (trzy miejsca w Kijowie i dwa w Charkowie), najczęściej organizowane jest w ramach katedr języków słowiańskich. Tylko w dwóch ośrodkach studia polonistyczne prowadzą powołane

języku (intuicyjną, szkolną, rzadziej naukową), 2. kompetencję językową, czyli zdolność do właściwej selekcji środków językowych, adekwatnych do celu wypowiedzi, jej charakteru, stylu, adresata, oraz 3. ocenę ich akceptowalności fonetycznej, gramatycznej, logicznej, kulturowej itd., czyli poczucie językowe.” (Pisarek, 1999, s. 394). Aspekt “oceny” przenosi nas w sferę świadomości refleksyjnej, o której wspomina się w pracach psycholingwistów i którą można przyrównać do poziomu przetwarzania metajęzykowego – świadomego stosowania wiedzy językowej obejmującego posługiwanie się wiedzą o systemie języka, a także manipulacje i transformacje językowe (por. Krasowicz-Kupis, 2004, s. 13–14, 20).

² Autorzy – jak podali we wstępie – skupiają się na przekazaniu wiedzy na temat nauczania komunikacyjnego, zintegrowanego kształcenia sprawnościowego, w myśl tego, że “Życie językowe toczy się (...) w komunikacji, w sferze kontaktów między ludźmi” (Krawczuk, Kowalewski, 2017, s. 6). Przekazywanie wiedzy z zakresu historii języka obcego wpisuje się dobrze we wspomnianą sferę kontaktów między ludźmi – w tym wypadku między prowadzącym a studentami.

³ Podana tu praca, przygotowana chyba z myślą o cudzoziemcach – syntetyczna i przejrzysta prezentująca materiał – z powodzeniem może być też wykorzystywana w procesie nauczania gramatyki rodzimych użytkowników polszczyzny.

⁴ Pisz o nich między innymi Jerzy Kowalewski w ciekawym tekście poświęconym stanowi, statusowi i edukacji języka polskiego na Ukrainie (2023).

⁵ Zebrane tu informacje podano na podstawie danych zgromadzonych w tabeli zamieszczonej na platformie, por. <https://platformadobrychpraktyk.wid.org.pl/skolnictwo-wyzsze/osrodki-polonistyczne-na-ukrainie/polonistyki/>.

do tego katedry – starsza Katedra Polonistyki w Państwowym Uniwersytecie im. T. Szewczenki w Kijowie (od 2000 roku)⁶ i młodsza Katedra Filologii Polskiej w Narodowym Uniwersytecie im. I. Franki we Lwowie (od 2004)⁷. Formy kształcenia są różne, na ogół język polski można studiować w ramach innych filologii, angielskiej i ukraińskiej (np. w Chersoniu, w Odessie, na Kijowskim Uniwersytecie im. B. Hrinchenki), w połączeniu z językiem i literaturą ukraińską (np. w Charkowie, Drohobyczu), w nurcie przekładoznawczym (np. w Czerkasach, Łucku, Mariupolu) lub na kierunku *filologia polska* (w Kijowie na Narodowym Uniwersytecie im. T. Szewczenki i we Lwowie) i w ramach kształcenia nauczycieli szkół średnich (np. w Kamieńcu Podolskim od 2015 roku).

2. Miejsce zagadnień historycznojęzykowych w programach studiów

Wydaje się, że polonistów nie trzeba przekonywać o zasadności wprowadzania w edukacji filologicznej, a także przydatności w nauczaniu jpjo, treści historycznojęzykowych i o ich walorach poznawczych. Potwierdzają to zapisy zawarte w programach studiów polonistycznych w Ukrainie⁸. W obrębie kształconej kompetencji integralnej wymienia się w nich np. “Zdolność do rozwiązywania złożonych specjalistycznych zadań i problemów praktycznych w dziedzinie filologii (językoznawstwo, literaturoznawstwo) w trakcie działalności zawodowej lub studiów, co wiąże się z zastosowaniem teorii.”. Zdolność taka nie jest możliwa bez poznania i zrozumienia problemów rozwoju języka i zależności historyczno-kulturowych znajdujących odbicie w języku. W innym miejscu (w zakresie kompetencji ogólnych profilu programu studiów na kierunku *język i literatura polska oraz język i literatura ukraińska* uniwersytetu w Charkowie, pkt. 2) wymienia się wprost, m.in.: “Umiejętność zachowania i wzmacniania moralnych, kulturowych, naukowych wartości i osiągnięć społeczeństwa w oparciu o zrozumienie historii i wzorców rozwoju danego obszaru tematycznego(...)”, a także w kompetencjach zawodowych podano między innymi: “Umiejętność wykorzystania w działalności zawodowej wiedzy z zakresu teorii i historii studiowanego języka (języków)” (pkt. 3) oraz “Umiejętność gromadzenia i analizowania, systematyzowania i interpretowania faktów językowych, literackich, folklorystycznych, interpretowania i tłumaczenia tekstów (w zależności od wybranej specjalizacji)” (pkt. 7). Z kolei w programowych efektach uczenia się podano, że student powinien “Znać i rozumieć system językowy, ogólne właściwości literatury jako sztuki słowa, historię studiowanego języka (języków) i literatury (literatur) oraz potrafić zastosować tę wiedzę w działalności zawodowej.” (pkt. 8), a także potrafi gromadzić, analizować, systematyzować i interpretować fakty dotyczące języka i mowy oraz wykorzystywać je do rozwiązywania złożonych problemów w specjalistycznych obszarach działalności zawodowej i/lub nauki (por. pkt. 17). Wieloletnie doświadczenie dydaktyczne pozwala skonstatować, że osiągnięcie wspomnianych efektów kształcenia bywa niełatwe, niewątpliwie jednak warto podejmować trud wy tłumaczenia – nierzadko trudnych – zagadnień, dawnych procesów i stanów, których

⁶ Historię kształtowania się tamtejszej polonistyki i badań, sięgającą lat 70., przedstawiła w ciekawym artykule Tetiana Dowżok (2009).

⁷ O bogatej historii polonistyki na Uniwersytecie Lwowskim pisze w swoim artykule prof. Ała Krawczuk (2013). Wspomina o pierwszych działaczach, omawia również działalność dydaktyczną katedry i jej perspektywy.

⁸ Podane tu cytaty w wolnym tłumaczeniu oraz parafrazy przywołano z sylabusów i programów Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki (program i sylabus do gramatyki historycznej (Dostępny na: <https://philology.lnu.edu.ua/course/istorychna-gramatyka-osnovnoji-slovianskoji-polskoji-movy>); program i sylabus do historii języka polskiego (Dostępny na: <https://philology.lnu.edu.ua/course/istoriia-polskoi-movy>)) i Charkowskiego Uniwersytetu Narodowego im. W.N. Karazina (Dostępny na: <https://philology.karazin.ua/navchalni-plany-23-24/>); program kierunku (Dostępny na: https://philology.karazin.ua/wp-content/uploads/2023/07/OPP_bak_23_27_pol.pdf) (Data dostępu: 8.07.2024).

znajomość pozwala lepiej zrozumieć i objaśnić zjawiska obecne we współczesnej polszczyźnie. Pozwala również – co bardzo ważne w nauczaniu Słowian – poznać wspólne dziedzictwo, zauważyć zależności między językami i prowadzić badania komparatystyczne.

W trakcie 4-letnich studiów licencjatu⁹ przedmioty historycznojęzykowe są na ogół traktowane marginalnie (np. w Charkowie na historię języka polskiego w sumie przewidziano 36h), co specjalnie nie dziwi w sytuacji wprowadzania tych treści w ramach nauczania jpjo. Omówienie zagadnień związanych z historią i rozwojem języka odbywa się często w ramach przekazywania innych treści. Prowadzący zajęcia muszą dostosować się z jednej strony do ograniczeń czasowych, z drugiej merytorycznych. Na tym tle bardzo dobrze przedstawia się ilość godzin przewidziana na interesujące nas przedmioty w programie studiów polonistycznych prowadzonych na Narodowym Uniwersytecie Lwowskim im. I. Franki. W minionych latach i obecnym roku akademickim (2023/24) są tam prowadzone zajęcia kursowe z gramatyki historycznej języka polskiego (w wymiarze 32 h – 16 h wykładu oraz 16 h ćwiczeń) i historii języka polskiego (28h). Podana w sylabusach literatura obejmuje zarówno klasyczne, jak i nowsze pozycje, wśród nich podręczniki (m.in. K. Długosz-Kurczabowej, S. Dubisza, Z. Klemensiewicz, T. Skubalanki i W. Książek-Bryłowej, S. Urbańczyka, B. Walczaka¹⁰), które znajdziemy również w bibliografii zawartej w sylabusach tych przedmiotów prowadzonych na polskich uczelniach. To oczywiście sprzyja zapewnieniu wysokiego poziomu kształcenia na wybranych kierunkach.

3. Propozycja wprowadzania materiału z zakresu historii języka i gramatyki historycznej

Na wstępie zaznaczyć trzeba, że nadrzędnym celem w nauczaniu tytułowych zagadnień jest ich powiązanie z polszczyzną współczesną, ukazanie związków między przeszłością i teraźniejszością oraz przyczyn obecności pewnych zjawisk językowych. Uzupełnieniem tej wiedzy, służącym lepszemu jej zapamiętaniu, może być wskazanie paraleli i różnic w języku ukraińskim.

Przypomnę w tym miejscu zagadnienia periodyzacji historii języka polskiego i w ich obrębie zaproponuję przybliżenie wybranych problemów. W tradycyjnym ujęciu historycznojęzykowym wyróżniamy trzy epoki: staropolską (1136 – XV/XVI w.), średniopolską (XV/ XVI – poł. XVIII) i nowopolską (poł. XVIII – 1939 r.) (por. Klemensiewicz, 1974 i wydania następne; Walczak, 1995). W pracach powstających u schyłku XX wieku pojawiły się propozycje opisu języka po roku 1939 i periodyzacji współczesnej polszczyzny¹¹. Jedną z nich, pomyślaną “jako nawiązanie do *Historii języka polskiego* Zenona Klemensiewicza” (Bajerowa, 2003, s. 7) jest propozycja Ireny Bajerowej. Przedmiotem badań autorki jest więc, podobnie jak w podręczniku Klemensiewicza, język ogólnopolski (ogólny), a jego dzieje przedstawione są w podobnym ujęciu – od wpływu czynników zewnętrznych przez opis gramatyczny zjawisk o charakterze podstawowym, pomijając zmiany szczegółowe, po przedstawienie naukowych badań nad językiem i historią kultury języka

⁹ Z rozmów z pracownikami ukraińskich uczelni można się dowiedzieć, że planowana jest tam reforma szkolnictwa wyższego i może w niedalekiej przyszłości (już w kolejnym roku akademickim 2025/26) licencjat trwać będzie sześć semestrów. Tym samym trzeba będzie zmienić programy studiów i jeszcze bardziej okroić siatkę godzin.

¹⁰ Dostępny na: <https://philology.lnu.edu.ua/course/istorychna-gramatyka-osnovnoji-slovianskoji-polskoji-movy>.

¹¹ W ostatnich latach pojawiają się też ciekawe propozycje badawcze powracające do opisu pewnych minionych zjawisk językowych w kontekście zjawisk współczesnych. Do takich prac należy monografia Ewy Woźniak pt. *Przełomowe dwudziestolecie. Lata 1918–1939 w dziejach języka polskiego*, w której autorka udowadnia, że zjawiska językowe przełomu XX i XXI wieku (zauważalne po roku 1989) da się interpretować w kontekście powrotu do tego, co było już obecne w latach 20. i 30. XX wieku, w międzywojniu (Woźniak, 2020).

(por. Bajerowa, 2003, s. 5–6, 7–8). Podsumowując wyniki badań, I. Bajerowa uznaje, że rok 1939 kończy dobę nowopolską, a w obrębie opisywanego przez badaczkę okresu proponuje podział trójdzielny (1939–1960, 1960–1989, 1989–2000). Pierwszą fazę uznaje za przejściową 1939–1960, natomiast od roku 1960 zarysowuje się, jej zdaniem, już nowa epoka (Bajerowa, 2003, s. 153–158). W tradycyjnym ujęciu i klasycznej już literaturze przedmiotu w podziale na doby uwzględnia się więc wszystkie kryteria, zarówno czynniki językowe (wewnętrzne), jak i kulturalno-socjologiczne, historyczne i literackie (zewnętrzne) (por. też Urbańczyk, 1963).

Przyjmując tradycyjny podział na doby historycznojęzykowe, których wyodrębnienie jest oczywiście rezultatem zmian (są to zmiany i czynniki na tyle ważne, że zasadniczo wpływają na system językowy, funkcjonalność języka i jego zasięg), zauważonych przede wszystkim w języku, ale i w środowisku pozajęzykowym, można w podobnym ujęciu bliżej przyjrzeć się różnym zagadnieniom językowym, między innymi gramatycznym, a także omówić je na tle rozwoju języka. Pozwala to na integrowanie wiedzy historycznojęzykowej i historycznoliterackiej, w powiązaniu na przykład z historią Polski czy wiedzą z zakresu geografii (por. Tabela 1.).

wiek	wewnętrzne cechy języka	zasięg socjologiczny języka	Style	język etniczny
IX	jery, brak przegłosu			dialekty
X				
XI				
XII	c', ʒ' > t', d' – drobna zmiana	dwór kościół szlachta	retoryczny hymniczny	dialekt kulturalny – unifikacja
XIII	<u>ważna zmiana</u> , np. iloczas		formowanie stylów	
XIV	(ā : ä)			
XV	Inne, np. gramatyka: rozwój przymiotnika, form czasu przeszłego, rozwój rozkaznika			
XVI	ścieśniona : jasna (ā : a)	1520 – 30 druk – polskie mieszczanstwo, osłabienie szlachty Warszawa – mieszczanstwo	Kochanowski Oświecenie – powieść	polski język literacki
XVII				
XVIII				
XIX>	A			wzrost znaczenia języka literackiego

Tabela 1. Przykładowe zagadnienia do omówienia w ujęciu diachronicznym

W tym miejscu chcę przedstawić propozycję omówienia rozwoju przymiotnika, choć – jak wspomniano wyżej – w podobnym ujęciu można przybliżyć studentom też inne zagadnienia. Szczególnie warte uwagi są te kategorie i formy, których rozwój historyczny wyraźnie wpłynął na stan współczesnej polszczyzny.

Ponieważ język polski i język ukraiński łączy wspólne dziedzictwo, obydwa języki przyjęły z prasłowiańszczyzny dwie deklinacje przymiotnikowe – prostą, rzeczownikową i złożoną, zaimkową. Jeszcze w prasłowiańszczyźnie miały one funkcję semantyczną (prosta – nieokreślona, złożona – określona), która jednak nie weszła do polszczyzny. Ich istnienie jest powodem pojawiania się w języku polskim form typu *wart*, *rad* i wyrazów obocznych, takich, jak np. *ciekaw* / *ciekawyy*, *gotów* / *gotowyy*, *pelen* / *pełny*, *zdrów* / *zdrowyy*. Podobnie jest w języku ukraińskim, w którym oprócz wariantywnych form *zdorow* / *zdorowyyj*, *hotow* / *hotowyyj* (te pierwsze bardzo rzadko używane) są też – nieobecne w polszczyźnie – dublety *wart* / *wartyj* i *rad* / *radyyj*¹². Niewyrazistość formalna prostego typu odmiany (przymiotnik i rzeczownik miały taką samą postać, np. *zdrava žena*, *zdravy ženy* itd.) doprowadziła do tego, że w rozwoju języka przeważył typ złożony, odróżniający rzeczownik od przymiotnika dzięki wyrazistym końcówkom zaimkowym¹³. Występowanie form obocznych w staropolszczyźnie było warunkowane syntaktycznie, przymiotniki w formie prostej i odmianie rzeczownikowej funkcjonowały najczęściej jako orzeczniki (np. *Jesteś / Będiesz dobr / zdrow / gniewien*), a te w odmianie złożonej (dłuższe, zaimkowe) jako przydawki (np. *Dobry / zdrowy / gniewny sąsiad*). Współcześnie w funkcji orzecznika mogą wystąpić obie formy, filolog powinien jednak znać ich genezę i funkcje. Zanik jednego typu odmiany, genetycznie starszego, nie zubożył języka, nie ucierpiała na tym strona komunikatywna (w języku polskim kontekst zawsze decyduje o tym, czy przymiotnik jest w funkcji orzecznika – w takim przypadku musi być łącznik, czy przydawki).

O istnieniu odmiany prostej przypominają nam też inne relikty istniejące do dziś w języku, znajdujemy je w grupie współczesnych rzeczowników i przysłówków. Oprócz wspomnianych już wyżej pozostałości deklinacji rzeczownikowej przymiotnika, odmiana ta utrzymała się też w przymiotnikach dzierżawczych, które współcześnie uległy urzeczownikowieniu. Spotykamy je w nazwach miejscowych (toponimach) zakończonych na *-ow*, *-owa*, *-owo*, po miękkich spółgłoskach *-ew*, *-ewa*, *-ewo* i *-in*, *-ina*, *-ino*, np. *Kraków* (dawniej ‘wieś Kraka’), *Częstochowa* (dawniej wieś *Częstoka*), *Kowalewo* (dawniej ‘wieś kowali’) i in.¹⁴, a także w nazwach kobiet z przyrostkiem *-ina*, *-yna*, tworzonych od zawodu ich mężów, np. *starościna*, *sędzina* (dawniej ‘żona starosty, sędziego’; w rozwoju języka znaczenie tych rzeczowników ulega jednak zmianie, dziś to nie tylko ‘żona starosty / sędziego’, ale też ‘kobieta, która jest starostą / sędzią’). Odnaleźć je można też w wyrażeniach z dawnym celownikiem, dopełniaczem, np. *po cichu*, *po niemiecku*, *po prostu*; *z cicha*, *z daleka*, *z dawna*, *z głupia frant*, *do Poznania* (zamiast *po cichemu*, *po niemieckiemu*, *po prostemu*; *do Poznaniego...*); w formach przysłówków (dawnie B.lp. *cicho*, *krótko*, *wysoko*; dawnie Msc.lp. *źle*, *dobrze*, *wkrótce*) i niektórych rzeczownikach (np. *dobro*, *zło*)¹⁵.

¹² Za konsultację dziękuję doc. Oksanie Łozińskiej z uniwersytetu lwowskiego.

¹³ Można tu zwrócić uwagę na dwie ścierające się tendencje zauważalne w rozwoju języka i sformułowane przez Bajerową – prawo do uproszczeń i prawo do wyrazistości opozycji, które bardzo dobrze można zilustrować na przykładzie rozwoju tej części mowy (por. Bajerowa, 1978).

¹⁴ Podobne formacje znajdujemy w języku ukraińskim (Lwów ‘osada Lwa’, Lew – imię syna księcia Daniela; Kyjów ‘osada Kija’ – Kij to imię jednego z 3 braci – najstarszego – założyciela miasta, Charkiw (Chariton – założyciel) etc.

¹⁵ Więcej przykładów znaleźć można w podręcznikach do gramatyki historycznej języka polskiego.

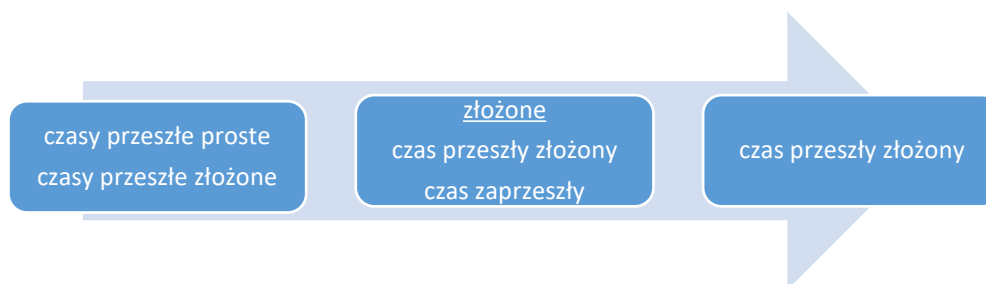
W kontekście periodyzacji historii języka polskiego rozwój przymiotnika możemy ukazać schematycznie w sposób następujący:

prasłowiański	staropolski	średniopolski	nowopolski
prosta – rzeczownikowa złożona – zaimkowa ↓ różnica semantyczna	prosta – rzeczownikowa złożona – zaimkowa ↓ różnica syntaktyczna	złożona – zaimkowa ↓ końcówki się mieszają wyrównania analogiczne	<u>wyrównania</u> <u>analogiczne</u> w obrębie deklinacji złożonej XVIII–XIX w.

Na dobę średniopolską przypada stabilizowanie się form złożonej deklinacji przymiotnika. Dochodzi wtedy do mieszania się końcówek (na skutek ich podobieństwa, spowodowanego zmianami fonetycznymi w obrębie samogłosek). Najwyraźniej widać to w D., C. i Msc. lp. r.ż. oraz w N. i Msc. lp. r.m. i n.. Mieszanie się końcówek rozpoczyna się już w dobie staropolskiej, jak np. w przypadku dawnego D. lp. r.ż. (*staryjě / *božějě > stare / boże) z końcówką *-e* oraz C. i Msc. lp. r.ż. (*starěji / *božiji > starej / bożej), w których obowiązywała końcówka *-ej*. Oba zakończenia występowały we wszystkich trzech przypadkach (ilustracją są teksty z tego okresu, m.in. *Kazania świętokrzyskie*, *Psalterz floriański* i *Psalterz puławski*, a także wybrane teksty XVI-wieczne), w wieku XVI przeważa wyrazista końcówka *-ej*, która ostatecznie zwycięża i jest obecna we wszystkich trzech formach polszczyzny współczesnej. Dłużej wariantywność utrzymywała się w N. i Msc. lp. r.m. i n., gdzie w N. lp. było pierwotne *-ym* (*staryjimь > staryym), a w Msc. lp. *-em* (*starějemь > starem)¹⁶. Od XV wieku w tekstach widoczne jest mieszanie się końcówek zarówno w liczbie pojedynczej, jak i mnogiej. Pewne próby kodyfikacji wprowadzono w wieku XVIII (Kopczyński) na potrzeby tworzenia podręczników do nauki języka polskiego (w rodzaju nijakim w obu przypadkach obowiązywała końcówka *-em*, w rodzaju męskim – *-ym*) (por. Klemensiewicz i in., 1981, s. 331–332). Stan ten zniesiono dopiero w pierwszej połowie XX wieku (1936 r.), dlatego też jeszcze w tekstach XIX-wiecznych i późniejszych spotykamy w polszczyźnie obie końcówki. Pozostałością dawnej odmiany jest do dziś istniejąca w normie wzorcowej końcówka *-em* w narzędnikowych i miejscownikowych formach nazw własnych (osobowych i miejscowych) odmieniających się według paradygmatu przymiotnikowego (np. *Lindem*, *Handkem*; w *Zakopanem*, w *Radomskiem*; por. Jadacka, 2013, s. 43, s. 70).

W podobny sposób omówić można też inne zagadnienia, np. rozwój czasów przeszłych, które w historii języka polskiego także uległy redukcji (por. wykres poniżej). Przemiany w obrębie czasu przeszłego złożonego, który przetrwał i istnieje w polszczyźnie do dziś, pozostawiły trwałe ślady

¹⁶ Przez analogię do liczby pojedynczej problem mieszania końcówek (*-imi/-emi*) dotyczył w polszczyźnie też N. liczby mnogiej, choć nie było do tego uzasadnienia formalnego (tylko *-imi* < *staryjimi).

w postaci akcentowania pierwszo- i drugoosobowych form pluralnych na 3 sylabę od końca (w normie jest *byliśmy* < bo dawniej *byli jesmy*; w uzusie spotyka się jednak coraz częściej akcent paroksytoniczny *byliście*). Reliktem dawnej złożoności form czasu przeszłego jest ruchomość końcówki (śląd dawnego swobodnego szyku słowa posiłkowego). Historyczne pozostałości form starszych i młodszych odnajdujemy w tekstach (np. porównanie psalmu 1 z Psalterza floriańskiego i z młodszego o blisko stulecie Psalterza puławskiego). Z kolei idealnym tekstem do omówienia historii przemian form rozkaznika i prześledzenia ich obecności w języku polskim jest znana pieśń pt. *Bogurodzica*.

4. Zagadnienia historycznojęzykowe w opinii studentów

Doświadczenie dydaktyczne pokazuje, że tytułowe problemy nie cieszą się na ogół zainteresowaniem rodzimych studentów polonistyki, choć nie dotyczy to oczywiście wszystkich osób (przejawia się to m. in. w końcowych ocenach z przedmiotów i wyborze tematów prac dyplomowych). Można się domyślać, że powodem takiego stanu rzeczy jest niska świadomość (meta)językowa młodzieży, co skutkuje trudnościami ze zrozumieniem dawnej gramatyki i odniesieniem tych zjawisk do współczesności. Wydaje się, że studenci, dla których polszczyzna jest językiem obcym, chętniej poznają fakty z przeszłości językowej, uwarunkowania historyczno-społeczne i kulturowe, w jakich język się rozwijał. Chętniej też podejmują trud poznawania dawnych tekstów, nowego słownictwa i losów wyrazów. Nauczanie Słowian w tym zakresie jest prostsze niż obcokrajowców posługujących się językami pierwszymi genetycznie bardziej oddalonymi od polskiego (choć i ci wykazują zainteresowanie genezą zjawisk, np. Chińczycy), gdyż problematyka historycznojęzykowa może być im bliższa. Wszystkie języki słowiańskie wywodzą się bowiem ze wspólnego prąjczyka (prasłowiańskiego) i pewne tendencje rozwojowe w tym wypadku się nakładają. Świadomość językowa kształtowana w języku rodzimym stanowi punkt odniesienia w nauce języka obcego, dlatego użytkownikom języków systemowo podobnych łatwiej jest zrozumieć pewne zjawiska. Jeśli dodamy do tego pozytywną motywację do nauki, chęć doskonalenia kompetencji i ciekawość poznawczą studentów, proces nauczania może być satysfakcjonujący. Przekazywane treści są oczywiście odpowiednio upraszczane, zarówno językowo, jak i merytorycznie. Na zajęciach wychodzi się od języka współczesnego i objaśnia pochodzenie zjawisk i faktów językowych (np. istniejące oboczności fonetyczne, fleksyjne, zapisy historyczne, wyjątki gramatyczne i inne zjawiska, o których była też mowa wyżej). Kształcenie historycznojęzykowe i jego odbiór wśród studentów ukraińskich polonistyk stał się tematem przeprowadzonej ankiety, w której zapytano między innymi o korzyści płynące z edukacji w zakresie przedmiotów diachronicznych.

Kwestionariusz ankiety pt. *Kształcenie historycznojęzykowe* został udostępniony online studentom ukraińskojęzycznym uczącym się w Polsce i wykładowcom prowadzącym zajęcia na uniwersytetach we Lwowie i Charkowie, z prośbą o jej rozpowszechnienie wśród studentów. Badanie przeprowadzono w czerwcu 2024 roku. Zważywszy, że dla niektórych

ośrodków akademickich był to już miesiąc wakacyjny, satysfakcjonujący jest wynik zebranych odpowiedzi – w sumie 25. Ankietowani mieli odpowiedzieć na jedenaście pytań, głównie półzamkniętych (8, w których, oprócz podanych odpowiedzi, była opcja *Inne*), dwóch pytań zamkniętych (o kierunek studiów i trudność w przyswojeniu wskazanych treści) oraz na jedno pytanie otwarte (prośba o podanie maksymalnie trzech zagadnień, problemów, informacji, które zapamiętano z nauki o historii, rozwoju języka polskiego). Wśród respondentów znaleźli się studenci filologii polskiej (44%) oraz filologii polskiej i filologii ukraińskiej (56%). Prawie wszyscy ankietowani (96%) odpowiedzieli twierdząco na pytanie o obecność treści historycznojęzykowych na studiach (*Czy na swoich studiach w Ukrainie miał/-a Pan/-i przekazywane treści / informacje na temat historii języka polskiego, jego historycznego rozwoju?*), a w kolejnym pytaniu – wielokrotnego wyboru – o prowadzone przedmioty zaznaczali tylko te wskazane w odpowiedziach, nikt nie wykorzystał opcji *Inna odpowiedź*. Spośród dwóch podanych przedmiotów osiem osób (32%) wybrało historię języka polskiego, ponadto wszyscy gramatykę historyczną języka polskiego (100%). W pytaniu czwartym ankietowani mieli określić, ile godzin w trakcie ich studiów przeznaczono na interesujące nas przedmioty. Do wyboru były trzy opcje: *30 godzin*, *60 godzin* i *Inna odpowiedź*. Dwie pierwsze opcje zebrały po 44%, a 12% studentów (troje) wpisało 90 godzin. Odpowiedzi twierdzące na kolejne, rozbudowane pytanie o przekazywanie interesujących nas treści w trakcie innych zajęć (*Czy treści historycznojęzykowe na temat rozwoju języka były przekazywane na innych przedmiotach? Jeśli zaznaczy Pan/-i TAK, proszę napisać na jakich (w polu Inna odpowiedź)*) ukazały, że prawie połowa ankietowanych (44%) zapoznaje się z zagadnieniami historycznojęzykowymi na innych przedmiotach. Niestety z tej jedenastoosobowej grupy tylko cztery osoby podały nazwy takich przedmiotów, były to: *fonetyka, pisownia, morfologia; morfologia; kultura języka polskiego; frazeologia, ortografia, wykłady z języka polskiego*¹⁷. Pozostali studenci (56%) zaznaczyli w tym miejscu odpowiedź negatywną. Pytanie szóste dotyczyło wyboru optymalnej formy zajęć do przekazywania treści historycznojęzykowych. Studenci mogli wskazać *wykład, ćwiczenia, obie wyżej wspomniane* lub *inną odpowiedź*. Największa grupa (72%) wybrała opcję trzecią (*obie wyżej wspomniane*), czyli wykład i ćwiczenia, cztery osoby (16%) wskazały *wykład*, a trzy (12%) *ćwiczenia*, nikt nie wpisał innej formy prowadzenia zajęć.

Kolejne pięć pytań dotyczyło bezpośrednio oceny treści historycznojęzykowych, zarówno ich wykorzystania w przyswajaniu języka obcego, podnoszenia kompetencji w zakresie znajomości polszczyzny, jak i stopnia zainteresowania zagadnieniami poruszonymi w trakcie kursów z zakresu diachronii. Pytanie siódme pozwoliło na subiektywną ocenę stopnia trudności przyswajania wskazanych treści (*Czy treści historycznojęzykowe są dla Pani/Pana trudne do nauczenia?*). Z trójstopniowej skali (*Tak, bardzo trudne; Tak, częściowo trudne* i *Łatwe*) wybrano tylko dwie odpowiedzi – *Tak, częściowo trudne* (60%, 15 osób) i *Tak, bardzo trudne* (40%, 10 osób). Następnie studenci mieli odpowiedzieć na pytanie: *Czy zaciekały Panią/ Pana niektóre zagadnienia z historii polszczyzny? Jeśli tak, to jakie (wpisz w pole Inna odpowiedź)?* Ponad połowa respondentów (56%, 14 osób) odpowiedziała twierdząco, pozostała część przecząco (44%, 11 osób). Warto odnotować, że w grupie osób, które wskazały odpowiedź negatywną, większość (8 osób) w poprzednim pytaniu uznała te treści za bardzo trudne do przyswojenia. Wśród zainteresowanych wybranymi zagadnieniami z dziejów polszczyzny tylko dwoje zaznaczyło w poprzednim pytaniu tę odpowiedź. Nie przeszkodziło to im jednak w podaniu nawet kilku zagadnień,

¹⁷ Cytaty z ankiet podaję zawsze w pisowni oryginalnej.

które je zaciekały (1 osoba: *związek z innymi językami słowiańskimi, dialekty, etymologia i zmiany diachroniczne*; 2 osoba: *palatalizacje*), tym samym osoby te znalazły się w nielicznej grupie tych (5 osób), którzy nazwali ciekawe zagadnienia. Inne trzy osoby podały: *przegłasy, rozwój nosówek; zabytki języka polskiego, rozwój akcentu w języku polskim i pierwsze zdanie po polsku*. Na pytanie *Czy wiedza z zakresu historycznego rozwoju języka polskiego pomogła Pani/ Panu w nauce tego języka?* większość ankietowanych odpowiedziała twierdząco (92%, 23 osoby). Spośród pięciu podanych opcji, najwięcej osób (48%) wybrało *częściowo*, trzy osoby (12%) w *dużym stopniu*, kolejne osiem (32%) w *małym stopniu*, a 2 osoby (8%) uznały, że *w ogóle nie pomogła*. Nikt nie uzupełnił pola *Inna odpowiedź*. W przedostatnim pytaniu dotyczącym zdobytych kompetencji (*Jakie kompetencje i umiejętności zdobył/-a Pan/-i dzięki przekazaniu wiedzy z zakresu historii języka polskiego (jego rozwoju w czasie)?*) studenci mieli do wyboru (wielokrotnego) sześć podanych odpowiedzi, mogli także wpisać swoją wersję. Najczęściej wybieraną odpowiedzią była: *Lepiej rozumiem niektóre zjawiska gramatyczne we współczesnym języku polskim* (21 osób, 84%); duża część studentów zaznaczyła też odpowiedź: *Znam pochodzenie niektórych wyrazów (wiem skąd one się wzięły)* (16 osób, 64%); a ponad połowa stwierdza: *Rozumiem istniejące w polszczyźnie wymiany głosek i w odmianie wyrazów popełniam mniej błędów* (14 osób, 56%); *Umiem wyjaśnić historię niektórych słów oraz Umiem wyjaśnić pochodzenie wyrazów i zauważam podobieństwa i różnice w innych językach słowiańskich* (każdą odpowiedź wybrało 13 osób, po 52%); najmniej respondentów zwróciło uwagę na kompetencje związane z nauką leksyki: *Lepiej rozumiem znaczenie niektórych słów istniejących w języku polskim* (11 osób, 44%). Własne odpowiedzi się nie pojawiły. Warto podkreślić, że niektóre osoby (4) zaznaczyły wszystkie podane możliwości i były to osoby, które wcześniej zauważyły przydatność tej wiedzy w nauce języka polskiego (2x w *dużym stopniu*; 2x *częściowo*). Większość z nich ponadto (3 na 4) stwierdziła też, że treści te ich zaciekały. Najczęściej odpowiedzi w tym pytaniu były skorelowane z wcześniejszymi wyborami (ilość podanych odpowiedzi była proporcjonalna do wskazanego wcześniej stopnia przydatności wiedzy w nauce języka polskiego), np. trzy osoby, które wskazały pięć umiejętności w pytaniu 9., zaznaczyły w *dużym stopniu* i *częściowo*. Odpowiedzi te mogą świadczyć o dobrze rozwiniętych zdolnościach poznawczych tych osób i ich świadomości językowej, inaczej niż w przypadku dwóch osób, które w pytaniu 9. (*Czy wiedza z zakresu historycznego rozwoju języka polskiego pomogła Pani/ Panu w nauce tego języka?*) stwierdziły, że *w ogóle nie pomogła*, a tu podały aż cztery umiejętności zdobyte dzięki tej wiedzy (1 osoba, druga wybrała jedną odpowiedź).

Ostatnie pytanie, pomimo tego, że było otwarte (*Proszę podać maksymalnie trzy zagadnienia / problemy / informacje, które zapamiętał/-a Pan/-i z nauki o historii, rozwoju języka polskiego*), przyniosło też szereg odpowiedzi i ciekawych spostrzeżeń. Ponad połowa osób (72%, 18 osób) pochyliła się nad tym pytaniem, z czego większość (15) wpisała kilka zapamiętanych problemów, jedna osoba podzieliła się opinią na temat palatalizacji i innych zagadnień z gramatyki historycznej, których nie pamięta i nie rozumie¹⁸, dwie osoby zadeklarowały, że nie pamiętają, pozostałe pominęły pytanie. Wśród treści najczęściej zapamiętywanych znalazły się zagadnienia z fonetyki historycznej, np. istnienie jerów i

¹⁸ Oto odpowiedź (zapis oryginalny): *W ogóle nie rozumiem palatalizacji, nie korzystam z nich i nie rozumiem, po co się tego uczyć. Miałam przedmiot "gramatyka historyczna jp" i nic z tego nie pamiętam, bo nie widzę tego w życiu codziennym i w pracy. Zapamiętałam jakieś wyjątki mech-miech i w ogóle nie potrafię nic wytłumaczyć co to jest.*

procesy jerowe – pochodzenie *e*, powstałe alternacje (8x¹⁹), przegłos i apofonia, w tym odstępstwa – *falszywy przegłos* (4x), prasłowiańskie prawa – korelacji palatalności i sylab otwartych (2x), palatalizacje (3x), iloczasy (2x)²⁰ i metateza (1x), dość często powtarza się w odpowiedziach zjawisko *wymiany głosek i samogłosek*; *alternacje samogłoskowe/ w głoskach* (4x), wspomina się *rozwój akcentu* (2x) i liczbę podwójną (1x). Sześcioro studentów zapamiętało też pewne zagadnienia z historii języka, takie jak *Początki języka polskiego*, *Rozwój języka literackiego*; *pierwsze próby pisowni polskiej, kiedy piszemy z, rz, u, ó...*, a także *podobieństwo języków słowiańskich* oraz to, że: *Pierwsze teksty zapisane w języku polskim pochodzą z okresu średniowiecza, a najstarszym zachowanym dokumentem jest "Bogurodzica"/W trakcie swojej historii, język polski był pod wpływem różnych języków, w tym niemieckiego, czeskiego, łaciny oraz francuskiego/Okres staropolski (X–XVI wiek) i Istnieją kaszubski, słowiński, dolno- i górnołużycki języki i wymarły połabski*; czasami odpowiedź jest mniej szczegółowa – *Zapamiętała okresy języka i procesy gramatyczne*.

5. Podsumowanie

Badanie przeprowadzone na tak niewielkiej grupie osób nie jest oczywiście reprezentatywne, ukazuje jednak pewne problemy, które intuicyjnie są zauważalne w trakcie procesu dydaktycznego prowadzonego nie tylko z obcokrajowcami, ale przede wszystkim z rodzimymi użytkownikami języka polskiego²¹. Choć treści historycznojęzykowe są dla studentów trudne do nauczenia i nie zaciekały prawie połowy studentów, to jednak wszyscy podali wybrane umiejętności i kompetencje zdobyte dzięki ich przekazywaniu w trakcie edukacji, co wskazywałoby na ich przydatność (odnotowaną w ankiecie w różnym stopniu, ale w 92%). Fakt, że badane osoby zauważają, że wiedza ta pomaga im w nauce języka polskiego, jest budujący. Podobnie, jak to, że prawie połowa studentów pamięta, że zagadnienia historycznojęzykowe pojawiły się też w trakcie przekazywania innych treści, co świadczy, po pierwsze, o wysokiej kompetencji językowej tych osób, które potrafiły połączyć fakty, dokonać ich interpretacji i oceny w nauczonym języku obcym, po drugie, o przydatności wiedzy historycznojęzykowej w objaśnianiu zjawisk i problemów z różnych poziomów języka. Badanie ujawniło zjawisko dość oczywiste, tj. częściową korelację wskazanych trudności w przyswajaniu materiału z polubieniem tych zagadnień i zainteresowaniem się nimi (pytanie 7 i 8; choć jedna osoba uznała treści za *bardzo trudne*, a potem wskazała trzy zagadnienia, które ją zaciekały, co napawa optymizmem). Okazuje się, że najlepiej zapamiętano (na to wpływ może mieć wiele czynników, które nie są przedmiotem niniejszych rozważań) zagadnienia z fonetyki, pochodzenia języka literackiego, pisowni oraz fakty świadczące o pokrewieństwie języków słowiańskich. Trzeba też wspomnieć o przyswojeniu w badanej grupie pojęć z zakresu językoznawstwa (np. *alternacje, wokalizacja, nazwy procesów historycznych*). Ważne jest, że studenci zauważają związek przeszłości z terażniejszością, aż 84% z nich spośród kompetencji zdobytych dzięki przekazywaniu treści historycznojęzykowych wybrało odpowiedź *Lepiej rozumiem niektóre zjawiska gramatyczne we współczesnym języku polskim*, co potwierdza zasadność łączenia w dydaktyce dwóch obszarów lingwistyki – synchronii i diachronii.

¹⁹ Niektóre odpowiedzi są rozbudowane i napisane sprawną polszczyzną, np. *W języku polskim, podobnie jak w ukraińskim, też funkcjonowały jery, stąd i wymiana samogłosek i zera morfologiczne; W j. polskim jery mocne wokalizowały się, dając - e. 2.Przegłos – dyspalatalizacja samogłosek przednich. 3.Jery – to samogłoski zredukowane, czyli półsamogłoski, które występowały w j. prasłowjańskim.*

²⁰ Np. *Kiedyś istniał iloczasy, czyli opozycja krótkich i długich samogłosek.*

²¹ Ciekawie byłoby porównać wyniki badania przeprowadzonego wśród obcokrajowców i Polaków, na które jednak nie starczyło w tym momencie czasu.

Można więc z przekonaniem stwierdzić, że kształcenie historycznojęzykowe, wpisane w programy studiów polonistycznych, jest potrzebne. Jest pomostem łączącym przeszłość z teraźniejszością, dzięki czemu możemy objaśnić wiele zjawisk obecnych w języku współczesnym, ale także dowiedzieć się, jakie czynniki wpływają na rozwój języka. Mam nadzieję, że przedstawione tu propozycje wprowadzania treści historycznojęzykowych zainspirują nauczycieli akademickich, a wyniki badania ankietowego skłonią do refleksji, może nawet do dyskusji ze studentami.

Wykaz źródeł

- Bajerowa, I., 1978. *O zaniku samogłosek pochylonych (pokłosie dyskusji)*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Bajerowa, I., 2003. *Zarys historii języka polskiego 1939–2000*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Dowżok, T., 2009. *Katedra Polonistyki Uniwersytetu Narodowego im. Tarasa Szewczenki w Kijowie*. Postscriptum Polonistyczne, nr 1 (3), s. 201–208.
- Jadacka, H., 2013. *Kultura języka polskiego. Fleksja, słowotwórstwo, składnia*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowalewski, J., 2022. Język polski na Ukrainie – stan, status, edukacja. *Polonia Inter Gentes* 3, s.89–110.
- Klemensiewicz, Z., Lehr-Splawiński, T. i Urbańczyk, S., 1981. *Gramatyka historyczna języka polskiego*, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Klemensiewicz, Z., 1974. *Historia języka polskiego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krasowicz-Kupis, G., 2004. *Rozwój świadomości językowej dziecka*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Krawczuk, A., Kowalewski, J., 2017. *Metodyka nauczania języka polskiego. Język i kultura w dydaktyce polonistycznej na Ukrainie*. Kijów: Firma "INKOS".
- Krawczuk, A., 2013. Rozwój polonistyki na Uniwersytecie Lwowskim. *Język Polski*, 3, s. 150–161. Dostępny na: <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/746/621> [Data dostępu: 27.04.2024].
- Maciołek, M., Tambor, J., 2020. *Gramatyczne porządki i historyczne wyjątki. Polska gramatyka – reguły, tabele, zasady*. Katowice: Gnome – Wydawnictwa Naukowe i Artystyczne.
- Pisarek, W., 1999. Świadomość językowa, W: *Encyklopedia języka polskiego*. Wrocław–Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Ossolineum, s. 394.
- Platforma Dobrych Praktyk, Polonistyki. [on-line] Dostępny na: <https://platformadobrychpraktyk.wid.org.pl/szkolnictwo-wyzsze/osrodki-polonistyczne-na-ukrainie/polonistyki/> [Data dostępu: 15-19 kwietnia 2024].
- Urbańczyk, S., 1963. *Periodyzacja dziejów polskiego języka literackiego*, W: *Z polskich studiów slawistycznych*. seria 2, Warszawa, s. 223–235 (także w: tegoż, *Prace z dziejów języka polskiego*, 1979, Wrocław, s. 50–62).
- Walczak, B., 1995. *Zarys dziejów języka polskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Woźniak, E., 2020. *Przełomowe dwudziestolecie. Lata 1918–1939 w dziejach języka polskiego*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Wydział Filologiczny Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. I. Franki, program nauczania: gramatyka historyczna języka polskiego. [on-line] Dostępny na:

<https://philology.lnu.edu.ua/course/istorychna-gramatyka-osnovnoji-slovianskoji-polskoji-movy> [Data dostępu: 15-19 kwietnia 2024]

Wydział Filologiczny Narodowego Uniwersytetu Lwowskiego im. I. Franki, program nauczania: historia języka polskiego. [on-line] Dostępny na: <https://philology.lnu.edu.ua/course/istoriia-polskoji-movy> [Data dostępu: 15-19 kwietnia 2024]

Wydział Filologiczny Uniwersytetu Narodowego im. N. N. Karazinia, programy nauczania na kierunku *Języki słowiańskie i literatura (translacja inkluzyjna) – polski*. [on-line] Dostępny na: <https://philology.karazin.ua/navchalni-plany-23-24/>; https://philology.karazin.ua/wp-content/uploads/2023/07/OPP_bak_23_27_pol.pdf [Data dostępu: 15-19 kwietnia 2024]

References

- Bajerowa, I., 1978. *On the disappearance of inclined vowels (aftermath of the discussion)*. Katowice: Uniwersytet Śląski. (In Polish)
- Bajerowa, I., 2003. *An outline of the history of the Polish language 1939–2000*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. (In Polish)
- Dowżok, T., 2009. *Department of Polish Studies at Taras Shevchenko National University in Kyiv*. Postscriptum Polonistyczne, nr 1 (3), s. 201–208. (In Polish)
- Jadacka, H., 2013. *Culture of the Polish language. Inflection, vocabulary, syntax*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. (In Polish)
- Kowalewski, J., 2022. *Polish language in Ukraine – state, status, education*. Polonia Inter Gentes 3, s. 89–110. (In Polish)
- Klemensiewicz, Z., Lehr-Splawiński, T. i Urbańczyk, S., 1981. *Historical grammar of the Polish language*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. (In Polish)
- Klemensiewicz, Z., 1974. *History of Polish language*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN. (In Polish)
- Krasowicz-Kupis, G., 2004. *Development of a child's language awareness*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. (In Polish)
- Krawczuk, A., Kowalewski, J., 2017. *Polish language teaching methodology. Language and culture in Polish language didactics in Ukraine*. Kijów: Firma “INKOS”. (In Polish)
- Krawczuk, A., 2013. Development of Polish studies at the Lviv University. *Język Polski*, 3, s. 150–161. Available at: <https://jezyk-polski.pl/index.php/jp/article/view/746/621> [Accessed: 27.04.2024].
- Maciołek, M., Tambor, J., 2020. *Grammatical orders and historical exceptions. Polish grammar – rules, tables, principles*. Katowice: Gnome – Wydawnictwa Naukowe i Artystyczne. (In Polish)
- Pisarek, W., 1999. *Linguistic awareness*, [in:] *Encyclopedia of the Polish language*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Wydawnictwo Ossolineum, s. 394. (In Polish)
- Platforma Dobrych Praktyk, Polonistyki. Available at: <https://platformadobrychpraktyk.wid.org.pl/szkolnictwo-wyzsze/osrodki-polonistyczne-na-ukrainie/polonistyki/> [Accessed: 15-19.04.2024]. (In Polish)
- Urbańczyk, S., 1963. *A periodization of the history of the Polish literary language*, [in:] *From Polish Slavic Studies*. seria 2, Warszawa, s. 223–235 (także w: tegoż, *Works on the history of the Polish language*, 1979, Wrocław, s. 50–62). (In Polish)
- Walczak, B., 1995. *Outline of the history of the Polish language*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. (In Polish)
- Woźniak, E., 2020. *The Breakthrough Twentieth Century. The years 1918–1939 in the history of the Polish language*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. (In Polish)

Faculty of Philology of the I. Franko National University of Lviv, curriculum: historical grammar of the Polish language. Available at: <https://philology.lnu.edu.ua/course/istorychna-gramatyka-osnovnoji-slovianskoji-polskoji-movy> [Accessed: 15-19.04.2024]. (In Polish)

Faculty of Philology at the I. Franko National University of Lviv, curriculum: history of the Polish language. Available at: <https://philology.lnu.edu.ua/course/istoriia-polskoi-movy> [Accessed: 15-19.04.2024]. (In Polish)

Faculty of Philology of N. N. Karazin National University, curricula for Slavic languages and literature (inclusive translation) – Polish. Available at: <https://philology.karazin.ua/navchalni-plany-23-24/>; https://philology.karazin.ua/wp-content/uploads/2023/07/OPP_bak_23_27_pol.pdf [Accessed: 15-19.04.2024]. (In Polish)

HISTORICAL AND LINGUISTIC ISSUES IN THE POLISH LANGUAGE EDUCATION OF UKRAINIANS

Joanna KAMPER-WAREJKO

*Nicolaus Copernicus University in Toruń
3, Fosa Staromiejska str., Toruń, 87–100 (Poland)
Department of Polish Language, Institute of Linguistics
ORCID: 0000-0001-9877-6242
e-mail: joanna.kamper-warejko@umk.pl*

Abstract

Background: The article is a contribution to the description of historical-linguistic education from a glottodidactic perspective.

Purpose: The main purpose of the sketch is to remind that the introduction of selected historical-linguistic problems, in addition to the fact that it trains the basic skills (listening comprehension, reading comprehension, enriched by the understanding of the ancient text), also allows to explain certain phenomena observed in the language, facilitates the understanding of grammar, promotes the learning of new vocabulary, Polish history and culture, but also the history of the Slavs, which translates into a better knowledge of the language and the improvement of cultural and communicative competence. The starting point in the text is to look at the place of the title issues in the curricula of selected Ukrainian Polish schools (Lviv, Kharkiv). With regard to the training of individual competencies, it is necessary to refer to the problems of language development. Thus, one of the goals of the article is to give suggestions for introducing historical-language issues in classes.

Results: The general content that allows integrating historical-linguistic and historical-literary knowledge, in connection, for example, with the history of Poland or knowledge of geography, is presented here. However, the proposal discussed here is concerned with grammatical problems – mainly the development of the adjective, side by side also issues of verbal inflection. The theoretical argument is complemented by a discussion of the results of a survey questionnaire, which collected the opinions of Ukrainian-speaking Polish language students on historical-linguistic education. We learn, among other things, that the indicated content is difficult for the students to learn, but made more than half of them curious. Almost all (92%) furthermore note that this knowledge helps them to learn Polish.

Key words: historical linguistic education, history of language, Polish studies in Ukraine, diachrony, glottodidactics.

Стаття надійшла до редколегії 12.06.24.

Прийнята до друку 16.09.24.

Опублікована 10.12.24.